Posudek oponenta disertační práce Mgr. Barbary Pospíšilové

“ORGANIZAČNÍ POSTUPY A MOŽNOSTI JEJICH PROMĚNY V TŘÍDNÍM MANAGEMENTU“

předkládané v roce 2024 na Katedře pedagogiky

I. Stručná charakteristika práce

Dizertační práce Mgr. Barbary Pospíšilové se zabývá problematikou třídního managementu a jeho vlivu na kvalitu výuky a klimatu ve třídě. Zaměřuje se na jeden z klíčových aspektů třídního managementu - na organizační postupy a třídní rutiny a na možnosti jejich proměny v praxi začínajících učitelů. V teoretické části práce autorka prezentuje komplexní pohled na danou problematiku, od vymezení základních pojmů, klíčových teoretických východisek, přehledu výzkumů včetně kvalitní reflexe jejich výsledků až po možnosti implementace funkčních organizačních postupů a třídních rutin do každodenní práce učitele. V empirické části práce jsou prezentovány cíl, metodologie a výsledky akčního výzkumu realizovaného se začínajícími učiteli na druhém stupni ZŠ. Výzkum umožnil hlubší vhled do procesu proměn třídního managementu, který byl facilitován cílenými intervencemi ze strany autorky práce.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Celkově hodnotím dizertační práci jako velmi kvalitní. Oceňuji její logickou strukturu a úzkou provázanost všech jejích částí, teoretickou erudovanost, kterou prokazuje způsobem analýzy a interpretace rozsáhlého souboru relevantní odborné literatury a výzkumů v dané oblasti. Neméně kvalitní je empirická část svědčící o výzkumné fundovanosti doktorandky, kterou prokazuje jak celkovou koncepcí kvalitativního výzkumu, tak vhodně zvoleným výzkumným designem akčního výzkumu včetně jeho zdůvodnění. Oceňuji také preciznost zpracování a prezentace výsledků výzkumu. Získaná data autorka velmi zdařile reflektuje v kontextu dosavadního poznání a na základě srovnání s výsledky bádání jiných autorů. Cíle práce, formulované autorkou pro teoretickou i empirickou část, byly splněny Práci považuji za významný příspěvek k rozvoji didaktické teorie i pro praxi (nejen) začínajících učitelů a pro přípravu budoucích učitelů, neboť přináší řadu praktických výzkumně doložených doporučení ke zkvalitňování výuky. Dizertace je velmi zdařilým dílem nejen po stránce obsahové, ale i formální. Je psána kultivovaným, odborně korektním a čtivým způsobem.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Oceňuji výběr tématu – v české teorii a výzkumu je mu věnována nedostatečná pozornost, přestože pro učitelskou praxi má zásadní význam – i kvalitu jeho teoretického a empirického uchopení. Dizertační práce je ucelenou originálně koncipovanou studií, která shrnuje výsledky intenzivní teoretické a výzkumné činnosti B. Pospíšilové v dané oblasti. Je opřena o sofistikovanou analýzu odborné literatury především zahraniční provenience. Dizertace tvoří konzistentní a smysluplný celek, je logicky a přehledně strukturována.

V teoretické části práce autorka prezentuje komplexní pohled na problematiku třídního managementu, od vymezení základních pojmů, klíčových teoretických východisek, reflexe

zahraničních výzkumů až po možnosti implementace funkčních organizačních postupů a třídních rutin do každodenní práce učitele. Velmi pozitivně hodnotím , že autorka věnuje velkou pozornost terminologickým otázkám v oblasti, v níž ani zahraniční zdroje nejsou v pojmosloví konzistentní. U nás se tato oblast začíná pozvolna etablovat a proto je takto zodpovědný a systematický přístup k zavádění nových pojmů velice důležitý.

Za příkladné považuji jasné vymezení klíčového pojmu třídní management a zevrubné zdůvodnění, proč v práci nepoužívá pojem řízení třídy, který je nejčastěji používaným synonymním překladem pojmu classroom management. Vysvětluje, že v humanistickém na žáka orientovaném pojetí vzdělávání s důrazem na autonomii a sebeřízení žáka má slovo řízení negativní konotaci, mírněji řečeno, není s ním v souladu. Velmi oceňuji její vyvážený přístup v podobě argumentace potřeby koexistence obou hlavních přístupů v práci učitele - řízení třídy (organizace a kontrola dění ve třídě je převážně v rukou učitele) a vedení třídy (důraz na autonomii žáka, na sebeřízení a odpovědnost) s cílem postupně přecházet od řídících aktivit učitele k sebeřídícím činnostem žáka.

Za přínosnou považuji reflexi potenciálu kvalitního třídního managementu a to zejména pro začínající učitele. Autorka přesvědčivě shrnuje konkrétní možnosti využití třídního managementu ke zkvalitnění výuky a to i optikovu naučitelnosti této klíčové učitelské dovednosti. Od zdůvodnění významu zvládnutí/nezvládnutí TM pro začínající učitele (s poukazem na výzkumně prokázaný fakt, že problémy v této oblasti jsou klíčovým důvodem k odchodům z profese u začínajících učitelů) se autorka logicky dostává k otázce zkvalitnění přípravy budoucích učitelů právě v této oblasti i s poukazem na naučitelnost této profesní dovednosti. Za vynikající považuji také kapitolu 1.3 Druhy třídního managementu, kritickou připomínku mám však k jejímu zařazení v kontextu celé práce. Pokud by byla práce publikována, což doporučuji, dávám ke zvážení zařazení této kapitoly za 1.1.

Za velmi kvalitní považuji také výzkumnou část práce. V metodologické kapitole i autorka velmi jasně a srozumitelně představuje výzkumný problém a cíle výzkumu. Hlavním cílem výzkumu bylo analyzovat zkušenosti začínajících učitelů druhého stupně základní školy se strategiemi třídního managementu, zejména sledovat organizační postupy, včetně jejich proměn, zaměřené na redukování ztrátového času a udržení pozornosti žáků a na maximalizaci učebního času žáků. Zvolenému cíli odpovídají vhodně zvolené výzkumné otázky. K naplnění cíle výzkumu a zodpovězení otázek volí autorka dizertace kvalitativní výzkum design, konkrétně akční výzkum, jehož volbu pak precizně zdůvodňuje.

Oceňuji výbornou argumentaci k významu akčního výzkumu (učitel je spolutvůrcem výzkumu, výzkumníkem ve své třídě) pro profesní rozvoj učitelů. Zde vidím v českém kontextu rezervu a dosud nevyužitý potenciál k podpoře profesionality učitelů. Za významné považuji také důkladné vysvětlení relevance akčního výzkumu v paletě výzkumných metod. Akční výzkum bývá řadou výzkumníků, zejména pozitivisticky orientovaných, neodůvodněně zpochybňován, proto považuji tuto část dizertace za přínosnou pro rozvoj metodologie pedagogických výzkumů.

Velmi pozitivně hodnotím precizně promyšlený harmonogram akčního výzkumu, který byl včetně předvýzkumu realizován v průběhu pěti let, dále popis výzkumného souboru a způsobu vstupu do terénu, metod sběru dat, přístupu k analýze a zpracování dat. Oceňuji šíři metod sběru dat - byly použity dotazníky, reflektivní rozhovory (audionahrávky) a verifikační rozhovory (umožňující učitelům komentovat závěry výzkumu), videozáznamy výuky a reflektivní deníky (deníky akčního výzkumu). Patřičnou pozornost věnuje autorka validitě provedeného výzkumu, diskutuje také tradiční pojetí reliability s důrazem na opakovatelnost

ve vztahu k akčnímu výzkumu obecně (silná vazba na kontext) a nabízí, podle mého názoru vhodně, namísto požadavku na opakovatelnost transparentnost postupu a důvěryhodnost výsledků. Za příkladnou považuji pozornost, kterou autorka dizertace věnuje etickým aspektům výzkumu.

Ke kladům práce patří také prezentace výsledků výzkumu – velmi přehledně strukturovaná dle výzkumných otázek a hledání odpovědí na ně. Drobnou připomínku mám pouze k úvodnímu odstavci této kapitoly (s. 70) – podle mého názoru tento text včetně citátu patří do teoretické části a ne do prezentace výsledků výzkumu. Velice oceňuji i interpretaci výzkumných dat v širším kontextu a ve vztahu ke zjištěním a doporučením dalších autorů, zejména zahraniční provenience. Zajímavé výsledky přineslo zkoumání procesů proměny učitelů v průběhu akčního výzkumu. Jednotlivé příběhy proměny jsou detailně popsány, zejména význam a role rutin v jednání učitele. Velmi pozitivně hodnotím část textu (4.5.1), která jasně a přesvědčivě s oporou o provedený výzkum formuluje klíčové faktory, které ovlivňují funkčnost třídních rutin. Tato část práce je velice přínosná pro praxi nejen začínajících učitelů, představuje metodiku implementace třídních rutin do každodenní práce učitele.

Považuji za důležité, že velká pozornost je věnována významu vědomého plánování, vědomého a cíleného zaměření učitele na určitou oblast se záměrem zlepšení, zdokonalení se. Sledování vlivu implementace nových strategií třídního managementu na kvalitu práce učitelů potvrdilo poměrně rychlou naučitelnost některých profesních, slovy autorky řemeslných, dovedností a také význam vědomého rozvíjení silných stránek (nejen těch deficitních) při facilitaci profesního rozvoje učitelů.

Oceňuji velmi kvalitně provedenou diskuzi výzkumných zjištění včetně jejich zasazení do širších kontextů celkového pojetí a kvality vzdělávání a ve srovnání s nálezy jiných výzkumníků. Za důležité z hlediska současné školské praxe považuji zdůraznění významu smysluplných třídních rutin jako stabilizačního prvku výuky, který strukturuje a dává činnosti řád, vnáší do klimatu třídy jistotu, bezpečí, předvídatelnost. Tento důraz pro mne představuje vyvážení přeceňování zábavnosti a zpestřování výuky některými praktiky i teoretiky.

Také z hlediska formálního splňuje práce očekávané požadavky. Text je logicky a funkčně strukturovaný, opírá se o relevantní zejména zahraniční, ale i domácí literaturu. Práce se zdroji, poznámkový aparát, způsob citací v textu i seznamu literatury zcela odpovídají požadavkům na akademického psaní. Na několika místech se objevují drobné stylistické neobratnosti (např. s. 7 – „Za zakladatele třídního managementu je považován Jacob Kounin“; s. 20 - „1.2.4 Zavádění třídního managementu..“ - ve třídě vždy nějaký třídní management je – dobrý/špatný - nelze ho tedy zavádět; s. 51 – „Příkladem jednoduché verze akčního výzkumu … je Bendl“), které však nic nemění na výše uvedeném konstatování. Závěrem konstatuji, že dizertace je podle mého názoru velmi zdařilým dílem nejen po stránce obsahové – teoretické, metodologické a výzkumné, ale i formální. Je psána kultivovaným, odborně korektním a čtivým způsobem.

IV. Podněty a dotazy k obhajobě

1. Na s. 56-57 uvádíte: „Považovala jsem za zásadní, aby žáci dobře rozuměli důvodu mé přítomnosti ve třídě. Ve všech třídách mi učitelé umožnili se nejprve žákům představit a společně jsme vysvětlili, na čem chceme spolu s nimi pracovat.“ Prosím o podrobnější vysvětlení, jaký důvod byl uveden, co konkrétně bylo žákům sděleno, do jaké míry detailu.

2. Ve druhé fázi výzkumu byla provedena hloubková a systematická analýza dat jednoho z učitelů a to s odstupem téměř dvou let od sběru dat. Jaké důvody vedly k volbě tohoto konkrétního učitele a proč byla data analyzována s odstupem dvou let?

3. Polemizuji s generalizovaným názorem autorky (např. na s. 70 i jinde), že učitelé se tématu třídního managementu nevěnují v přípravě na profesi. Podle mého názoru je mu věnována na řadě fakult výrazná pozornost ať už v rámci obecné didaktiky (budování bezpečného klimatu ve třídě, respektující komunikace, pravidla ve třídě, spolupracující jednání), oborové didaktiky (např. v rámci plánování výuky, práce s cíli, poskytování zpětné vazby) a zejména v rámci Reflektivních seminářů k pedagogické praxi (např. otázka time managementu a (ne)spolupracujícího jednání patří k nejfrekventovanějším otázkám reflexe a sebereflexe studentů učitelství). Jakým způsobem by se dala podle Vás zkvalitnit příprava budoucích učitelů v této důležité oblasti?

4. Na několika místech se zmiňujete o kompatibilitě českého a mezinárodního prostředí (např. na s. 119 – „Analýza videí vedla k vytvoření nového seznamu organizačních oblastí kompatibilního s českým prostředím, který učitelům umožňuje plánovat a proaktivně zlepšovat jednotlivé oblasti správy třídy.“) Vysvětlete prosím konkrétněji otázku kompatibility v této oblasti – Co je/není, bylo/ nebylo by kompatibilní s českým prostředím?

V. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěla.

20.3.2025

Prof. PhDr. Vladimíra Spilková, CSc.
Filozofická fakulta Univerzita Pardubice